אילו נאמר אזנו בדלת הייתי אומר ידקור כנגד אזנו בדלת דלת אין אזנו לא ואזן לא והכתיב ורצע אדוניו את אזנו במרצע אלא הייתי אומר ירצענה לאזן מאבראי ויניחנה על הדלת וידקור כנגד אזנו בדלת תלמוד לומר אזנו ובדלת הא כיצד דוקר והולך עד שמגיע אצל דלת דלת שומע אני בין עקורה בין שאינה עקורה ת"ל מזוזה מה מזוזה מעומד אף דלת נמי מעומד רבן יוחנן בן זכאי היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה אזן מכל אברים שבגוף אמר הקב"ה אזן ששמעה קולי על הר סיני בשעה שאמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע ור"ש ב"ר היה דורש את המקרא הזה כמין חומר מה נשתנה דלת ומזוזה מכל כלים שבבית אמר הקב"ה דלת ומזוזה שהיו עדים במצרים בשעה שפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים והוצאתים מעבדות לחירות והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם: **מתני'** עבד כנעני נקנה בכסף ובשטר ובחזקה וקונה את עצמו בכסף על ידי אחרים ובשטר על ידי עצמו דברי רבי מאיר וחכמים אומרים בכסף ע"י עצמו ובשטר ע"י אחרים ובלבד שיהא הכסף משל אחרים: **גמ'** מנלן דכתיב והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה הקישן הכתוב לשדה אחוזה מה שדה אחוזה נקנה בכסף בשטר ובחזקה אף עבד כנעני נקנה בכסף בשטר ובחזקה אי מה שדה אחוזה חוזרת לבעלים ביובל אף עבד כנעני חוזר לבעלים ביובל תלמוד לומר לעולם בהם תעבודו תנא אף בחליפין ותנא דידן מילתא דליתא במטלטלין קתני מילתא דאיתא במטלטלין לא קתני אמר שמואל עבד כנעני נקנה במשיכה כיצד תקפו ובא אצלו קנאו קראו ובא אצלו לא קנאו בשלמא לתנא דידן מילתא דאיתא במטלטלי לא קתני דליתא במטלטלי קתני אלא לתנא ברא ניתני משיכה כי קתני מילתא דאיתא בין במקרקעי בין במטלטלי משיכה דבמטלטלי איתא במקרקעי ליתא לא קתני כיצד תקפו ובא אצלו קנאו קראו ובא אצלו לא קנאו וקראו לא והתניא כיצד במסירה אחזה בטלפה בשערה באוכף שעליה בשליף שעליה בפרומביא שבפיה ובזוג שבצוארה קנאה כיצד במשיכה קורא לה והיא באה או שהכישה במקל ורצתה לפניו כיון שעקרה יד ורגל קנאה רבי אסי ואמרי לה ר' אחא אומר עד שתהלך לפניו מלא קומתה אמרי בהמה אדעתא דמרה אולה עבד אדעתיה דנפשיה קאזיל אמר רב אשי עבד קטן כבהמה דמי תנו רבנן כיצד בחזקה התיר לו מנעלו או הוליך כליו אחריו לבית המרחץ הפשיטו הרחיצו סכו גרדו הלבישו הנעילו הגביהו קנאו אמר ר' שמעון לא תהא חזקה גדולה מהגבהה שהגבהה קונה בכל מקום מאי קאמר אמר רב אשי הגביהו הוא לרבו קנאו הגביהו רבו לו לא קנאו אמר רבי שמעון לא תהא חזקה גדולה מהגבהה שהגבהה קונה בכל מקום השתא דאמרת הגביהו הוא לרבו קנאו אלא מעתה שפחה כנענית תקנה בביאה כי קאמרינן זה נהנה וזה מצטער הכא זה נהנה וזה נהנה הוא שלא כדרכה מאי איכא למימר אמר רב אחיי [בר אדא] דמן אחא מאן לימא לן דלאו הנאה אית להו לתרוייהו ועוד משכבי אשה כתיב הקישה הכתוב לשלא כדרכה כדרכה ר' יהודה הנדואה גר שאין לו יורשין הוה חלש על מר זוטרא לשיולי ביה חזייה דתקיף ליה עלמא טובא אמר ליה לעבדיה שלוף לי מסנאי ואמטינהו לביתא איכא דאמרי גדול הוה

זה

אילו נאמר ונתת אזנו בדלת הייתי אומר ידקור כנגד אזנו בדלת. אבל אזן לא ירצענה: **לאזן מאבראי.** כלומר רחוק מן הדלת כדכתיב את אזנו והדר יתן אזנו בדלת ויקח את המרצע וידקור בדלת מעבר השני כנגד אזנו לקיים ולקחת המרצע ונתת באזנו בדלת: **דוקר ויורד.** אזנו כשנותנה על הדלת עד שמגיע לדלת: **עקורה.** מן המזוזה ומוטלת לארץ: **מה מזוזה מעומד.** דבלאו הכי לא מקרי מזוזה: **חומר.** צרור המרגליות וצרור הבושם תלוי כגואר לתכשיט: **מתני' וקונה את עצמו.** מיד רבו: **בכסף ע"י אחרים.** שיתנוהו לרבו ע"מ שיהא זה בן חורין אבל הוא עצמו לא יקבל מהם ואפילו ע"מ שאין לרבו רשות בו דקסבר אין קנין לעבד בלא רבו: **ובשטר ע"י עצמו.** שיקבלנו הוא. ובגמרא מפרש לכולה דרבי מאיר ורבנן: **ובלבד שיהא הכסף משל אחרים.** דעבד אין לו כלום דאם מצא מציאה או קבל מתנה הכל לרבו ואם בא לפדות ע"י עצמו צריך להיות משל אחרים ויתנוהו לו ע"מ שאין לרבו רשות בו: **גמ' שדה נקנית בכל הני.** ולקמן יליף לה בפירקין (דף כו.). וכל עובדי כוכבים כנענים משנמכר לעבד אלא שכל עבדים נקראין על שם כנען משום דכתיב ביה (בראשית ט) עבד עבדים: **מילתא.** דאיתיה בעבד וליתא בשאר מטלטלין קתני אבל חליפין דאיתנהו נמי בשאר מטלטלין שהמטלטלין גם הם נקנין בחליפין לא איצטריך ליה למיתני: **תקפו.** בחזקה: **לא קנאו.** דמדעתיה אזל ואין זו משיכה: **בשלמא לתנא דידן.** לא תיקשי לשמואל אמאי לא תני משיכה במתניתין דאיכא לתרוצי כדאוקמינן דמילתא דאיתא במטלטלין לא קתני אלא תנא ברא דתנא חליפין בהדייהו תיקשי לשמואל אי איתיה דנקנה במשיכה ליתנייה נמי במתניתין: **מילתא דאיתא בין במקרקעי בין במטלטלי.** כגון חליפין צירף ושנה עם השאר דאיתנהו במקרקעי אבל משיכה דליתא במקרקעי לא תנא בהדייהו: **כיצד במסירה.** גבי בהמה קאי דקתני מתני' (לקמן דף כה:) בהמה גסה נקנית במסירה: **בשערה.** כגון שיער שבראש הסוס: **שליף.** משאוי: **אדעתא דמרה אולא.** על דעת הקורא אותה לפי שאין לה דעת: **אדעתיה דנפשיה.** מדעת עצמו: **קטן.** דלית ליה דעת כבהמה דמי ואם קראו לשם קניה ובא אצלו קנאו: **התיר לו מנעלו.** העבד ללוקח: **גרדו.** גראט"ר בלע"ז: **הגביהו.** העבד את הלוקח: **מאי קאמר.** מה ענין הגבהה דעלמא להגבהה דהכא הגבהה דעלמא לוקח מגביה החפץ והכא אמרינן שהעבד מגביהו משום עבודה שהלוקח משעבד בו לקנותו בחזקה: **אלא מעתה.** להגביהו הוא לרבו קנאו: **שפחה כנענית תקנה בביאה.** דהא אגבהה ליה: **הנדואה.** מארץ הודו. כושי כוש מתרגמינן הינדואה: **דתקיף ליה עלמא.** גוסס ונוטה למות: **אמר ליה.** מר זוטרא לעבדיה דגר: **שלוף לי מסנאי.** לקנותו בחזקה היה מתכוון שיהא בעבודתו כשימות אדונו: **איכא דאמרי גדול היה.** העבד ונזהר בו שלא יזכה הוא עצמו מן ההפקר לפיכך קדם לפני המיתה וזכה בו והגר פירש למיתה ומר זוטרא פירש לחיים תחתיו שלא יהא העבד בלא אדון רגע אחד:

ואיכא

כמין חומר. פירש הקונטרס צרור מרגליות או בשמים שתלוי כגואר נשים לתכשיט ור"ת פירש חומר מעשה וכן פירש הערוך בלשון ערבי כשאומר לחבירו מה מעשיך אומר לו מה חמרך: **מה** נשתנה אוזן. יש במדרש דמרצ"ע בגימטריא ד' מאות (שנה) ולפי שהיו ישראל עבדים ארבע מאות שנה וגאלם הקב"ה והלך זה וקנה אדון לעצמו לפיכך ירצע במרצע העולה כך: **ת"ל** לעולם כו'. ואין לומר לעולמו של יובל דא"כ לשתוק קרא מיניה ונילף מהקש משדה אחוזה. ת"י: **איכא** דאמרי גדול היה. העבד ונזהר בו שלא יזכה הוא בעצמו מן ההפקר לפיכך קדם לפני המיתה וזכה בו וזה פירש למיתה יהודה הינדואה וזה פירש לחיים מר זוטרא תחתיו במקומו שלא יהיה העבד רגע אחד בלא אדון:

ואיכא

עין משפט נר מצוה

רכז א ב מיי' פ"ג מהל' עבדים הל"ט:

רכח ג ד מיי' שם פ"ה הל"א ופ"ג מהל' מכירה הל"א [ופ"ה הל"ה] סמג עשין פב פו טוש"ע יו"ד סי' רסז סעי' כג [כה] וטוש"ע חו"מ סי' קצו סעי' א:

רכט ה מיי' פ"ה מהל' עבדים הל"א ופ"ג מהל' מכירה הל"ג סמג שם טוש"ע יו"ד שם סעי' כה וטוש"ע חו"מ שם סעי' ה:

ו [טוש"ע חו"מ סי' קצו סעי' א בהגה]:

רל ז מיי' פ"ג מהל' מכירה הל"ו סמג שם טוש"ע חו"מ סי' קצו סעי' ג:

רלא ח מיי' שם הל"ד ופ"ה מהל' עבדים הל"א סמג שם טוש"ע חו"מ סי' קצו סעי' ה וטוש"ע יו"ד סי' רסז סעי' כה:

רלב ט מיי' פ"ג מהל' מכירה הל"ג סמג שם טוש"ע יו"ד שם סעי' כג וטוש"ע חו"מ שם סעי' ג:

רלג י מיי' שם הל"ה [ופ"ד הל"ג] טוש"ע חו"מ סי' קצו סעי' כ' [וסי' קצז סעי' ט]:

רלד כ מיי' שם סמג שם טוש"ע יו"ד שם סעי' כד וטוש"ע חו"מ סי' קצו סעי' ג:

מסורת הש"ס

א) מכילתא פ' משפטים פרשה ב, ב) [כת"י ובדפו"ר בכל הסוגיא יקדור, קודר. וכן ברש"י], ג) [בערוך ערך קדר א איתא קודר ויורד עד שמגיע וכו'], ד) [כת"י: הדלת. והוא דרשא חדשה על קרא דמשפטים והגישו אל הדלת], ה) תוספתא דב"ק פ"ז ה"ב, ו) [סוטה טו.], ז) [צ"ל עבדי הם ולא כי' כ"ה ב"מ י.], ח) [ב"ק קנז: ב"מ י.], ט) [כת"י נוסף: כה.], י) [כת"י ודפו"ר: כו. וצ"ל כרי], כ) [כת"י נוסף: תנא], ל) [גיטין טו:], מ) ת"כ פ' בהר פרשה ו [בכורות יג.], נ) [ע' תוס' גיטין לט: ד"ה מפום], ס) [כת"י נוסף: אמר מר], ע) ב"ב עה: ע"ש תוספתא דקדושין פ"ק ה"ה [ע"ש], פ) [כת"י: אחי, וכ"ה בב"ב וכצ"ל (רש"ש ע"ש)], צ) תוספתא שם ה"ג ע"ש ב"ב נג:, ק) [ע' תוס' ב"ב נג: ד"ה הרמוהו], ר) ב"ב טו:, ש) רש"ל, ת) [נ"ל שלא כדרכה לכדרכה. (ר"ן, ורש"ש)], א) [סנהדרין נד ע"א], ב) [צ"ל אוט. רש"ש], ג) [צ"ל: סוס. רש"ש], ד) [ע' רש"י יומא לד: ד"ה הנדוין וכו'], ה) [ירמיה יג], ו) יש להוסיף נקנה. (רש"ש. וכ"ה בר"ן), ז) [ברש"י שברי"ף: העבד בעצמו], ח) ערך המר ג, ט) [בדפו"ר: ובלשון], י) [צ"ל אהמרך וע"ע תוס' סוטה טו. בד"ה כמין ותוס' חולין קלג: ד"ה דורשין],

◆

תורה אור השלם

1. וְהִגִּישׁוֹ אֲדֹנָיו אֶל הָאֱלֹהִים וְהִגִּישׁוֹ אֶל הַדֶּלֶת אוֹ אֶל הַמְּזוּזָה וְרָצַע אֲדֹנָיו אֶת אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וַעֲבָדוֹ לְעֹלָם: שמות כא ו
2. וְלָקַחְתָּ אֶת הַמַּרְצֵעַ וְנָתַתָּה בְאָזְנוֹ וּבַדֶּלֶת וְהָיָה לְךָ עֶבֶד עוֹלָם וְאַף לַאֲמָתְךָ תַּעֲשֶׂה כֵּן: דברים טו יז
3. כִּי לִי בְנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם: ויקרא כה נה
4. וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ: ויקרא כה מו
5. וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה תּוֹעֵבָה עָשׂוּ שְׁנֵיהֶם מוֹת יוּמָתוּ דְּמֵיהֶם בָּם: ויקרא כ יג

◆

לעזי רש"י

גראט"ר [גרטי"ר]. לגרד.

◆

מוסף תוספות

א. כמו חומרתא דפילון (שבת דף סב.) בשמים מעורבין תרגום בלולה דפילא. תוס' סוטה טו.

◆

גליון הש"ס

מתני' וקונה א"ע בכסף. עיין יבמות מח ע"א תד"ה כמפקיר: גמ' מאן לימא לן דלא הוי הנאה לתרוייהו. עיין יומא סט ע"א תד"ה מה רולא וסנהדרין נח ע"ב ברש"י ד"ה שלא כדרכה:

◆

מוסף רש"י

כמין חומר. נושרין בלע"ז והוא של זהב ומומתים בו שני טופרי חלוק לנוי (סוטה טו.). בכסף על ידי אחרים. שאחרים פודין אותו בממונן והוא קונה עצמו ויוצא לחירות (לעיל ז.). ובשטר על ידי עצמו. שהעבד קונה עצמו בשטר שחרור על ידי עצמו, כלומר בקבלת עצמו (גיטין עז:). אחזה. לוקח, בטלפה. ברגלה במקום המוכר (רשב"ם ב"ב עה:). ובשליף. משוי שבאמתחת ובמרצופים (ב"ק יז:). אמתחת וקשור לבהמה ולענ"ד שלא היתה ממקומה קנאה (רשב"ם ב"ב עה:). בפרומביא. רסן (ב"ק יז:). כיצד. דקה נקנית במשיכה (רשב"ם ב"ב עה:). שעקרה יד ורגל. היינו משיכה כל שהוא (שם). מלא קומתה. דהיינו עקירת ארבע רגליה (שם). כיצד בחזקה. אעבד כנעני דתנן שנקנה בחזקה, קאי (שם נג:). גרדו. כמו (איוב ב) ויקח לו חרש להתגרד בו (שם). הגביהו קנאו. לקמיה מפרש מי הגביה למי (שם). אמר ר' שמעון כו'. לקמיה מפרש (שם). מאי קאמר. הגביהו דקאמר ת"ק מי הגביה למי ומאי קמהדר ליה ר"ש דלפום ריהטא משמע דהיינו ת"ק (שם). נעל לו. עבד לרבו שימש העבד לרבו הויא חזקה וכן כולם (שם). הגביהו הוא לרבו. כגון שהיה צריך להגבהה זו, כגון להעלותו למטתו, קנאו לעבד בהגבהה זו, שהרי שימש לרבו שנסמך עליו (שם). הגביה רבו לו לא קנאו. דלא שייכא הגבהה כי אם במטלטלי שאין דרך להגביה בני אדם (שם). לא תהא חזקה. דהנעיל והלביש והרחיץ והפשיט, גדולה מהגבהת רב לעבד וקונה רב לעבד, שהרי הגבהה חמורה היא דקונה אפילו ברשות מוכר, מה שאין כן במשיכה ומסירה, וגם קונה ברשות הרבים וסימטא (שם). שהגבהה קונה בכל מקום. אפילו ברשות המייחד למוכר לבדו (רשב"ם ב"ב עו:).